

УДК 821.161.2 (092)"19"

І. В. Голубовська,

кандидат філологічних наук, доцент

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

**"...МИ НАСТОЯЩІ ХРИСТИЯНЕ...": НАТАЛЕНА КОРОЛЕВА ПРОТИ
ДЕМОРАЛІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА**

Предметом аналізу статті є оповідання "Християнин" Наталени Королевої з точки зору реалізації у ньому авторських поглядів на істинну сутність християнства, а також на роль душпастирства в житті вірних. У результаті аналізу вказаного твору з'ясовано, що Наталена Королева, майстерно застосовуючи різноманітні мовностилістичні засоби, поглиблює ідейний зміст та емоційний план оповідання. На прикладі деградації окремої християнської громади письменниця спромоглася відтворити важливі тенденції в житті людства.

Ключові слова: проза християнсько-моралізаторського спрямування, ідейно-тематичне новаторство, багатоманітність художніх засобів.

Постановка проблеми. Книжка Наталени Королевої "Інакший світ" вийшла друком 1936-го року в "Бібліотеці журналу "Дзвони". Це видання справило гарне враження на тогочасних західноукраїнських критиків [1-3]. Збірка отримала літературну нагороду Українського католицького союзу за 1936 р.; серед шанувальників "Інакшого світу" варто згадати й Ольгу Кобилянську [4: 201].

Екзотичні оповідання (а саме так письменниця охарактеризувала свою книжку) позначені своєрідним трактуванням християнських традицій. На відміну від творів Наталени Королевої, безпосередньо написаних на євангельські теми ("Во дні они", "Quid est veritas?"), аналізована збірка пов'язана із Святим Письмом більш опосередковано. "Інакший світ" – це лише певною мірою потойбічний, трансцендентний вимір життя, хоча для авторки фантастичні явища завжди були невід'ємною частиною правдивої реальності. Наталена Королева так пояснювала свій потяг до надприродного: "Я була досить приривчена, так мовити, мати зв'язки з ширшим світом, ніж його собі багато людей уявляє..."¹ [5: 707]. Однак зазначимо: попри фантастичний елемент і певну нереальність зображеного (що задекларовано в промовистій назві книжки) авторка у своїх творах звертається до значущих питань, які завжди хвилювали людство. Так, письменниця з'ясовувала причини, котрі сприяють трансформації відданості у зрадливість, а справжньої віри – у знуцання з неї; замислювалася над природою людської гріховності, акцентуючи на неминучій відповідальності кожного за здійснені вчинки. У цьому плані особливо яскравим вважаємо оповідання "Християнин", в якому виявився непересічний талант Королевої-сатирика.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Свідченням неослабного інтересу сучасних науковців до художньої спадщини Наталени Королевої є успішний захист п'яти дисертацій на здобуття ступеня кандидата філологічних наук: Ірини Голубовської "Творчість Наталени Королевої в контексті розвитку української літератури першої половини ХХ ст." (2003), Івана Остащука "Релігійно-філософський дискурс у романах Наталени Королевої" (2004), Катерини Бусласвої "Трансформація античних мотивів і образів у творчості Н. Королевої" (2005), Юлії Мельнікової "Романічна проблематика християнського міфу у "Quid est veritas?" ("Що є істина?") Наталени Королеви" (2007), Катерини Усачової "Агіографічні та епічні інтертексти в прозі Наталени Королеви" (2008). Різні аспекти творчості письменниці досліджували Я. Поліщук, І. Набитович, В. Антофійчук, І. Тюрменко, Я. Васильців, О. Баган та ін.

У центрі уваги більшості модерних літературознавців перебувають повісті Наталени Королевої, зокрема "Quid est veritas?". Збірка ж "Інакший світ" дотепер залишається на периферії дослідження. На нашу думку, аналіз оповідання "Християнин" – одного з найкращих у названій книжці – може засвідчити активну життєву позицію письменниці, яка через влучне, а подеколи й саркастичне художнє слово намагалася донести до своїх читачів високі християнські ідеї. Це дає підстави вважати обрану для дослідження наукову проблему новою й актуальною.

Мета статті – визначити, яким чином Наталена Королева примушує своїх читачів замислитися над сенсом буття, а також закликає їх повернутися до споконвічних цінностей.

Завдання дослідження:

- аналіз оповідання "Християнин" Наталени Королевої із позиції реалізації у ньому значущих морально-етичних та релігійних проблем;
- з'ясування, якими засобами і прийомами авторка поглиблює характери літературних героїв, відтворює особливий художній світ.

Виклад основного матеріалу. Назву збірки Наталени Королевої вважаємо не випадковою. Інакший світ – це потойбічний, ірреальний прояв екзистенційного буття і водночас життя незнайомих

¹ Правописні особливості цитованих творів зберігаються.

вітчизняному читачеві людей із їх особливими звичаями, традиціями й віруваннями. Оповідання справді екзотичні, адже їх майже нічого не пов'язує з Україною, хіба що Петрусеві спогади про Київ ("Дідусь") та безрадісні спомини емігрантки Марії ("Гудзики").

Хоча оповідання "Інакшого світу" не мають єдиної об'єднувальної ідеї, однак це не означає, що книжка укладалася безсистемно й нелогічно. Кожна складова циклу ніби пронизана духом благодаті Божої, проте без усіякої тенденційності, що, за визначенням Г. Костельника, у таких творах є рідкістю [3: 54]. Життя пересічних людей, перших християн, ченців, священників регламентується законами Божими. Відступник від новозавітної моралі жорстоко карається.

Можна стверджувати, що на певному рівні авторка "Інакшого світу" продовжила традиції Лесі Українки. Тільки ідеологічний ракурс у Наталени Королевої визначався іншим задумом та завданнями, і звідси розбіжності у способах трактування ранньохристиянської тематики.

Спостерігаються й ідеологічні відмінності в художньому втіленні письменницями релігійних догматів. Герої Лесі Українки бунтують проти заповідей покори, любові до ближніх, її Міріам визнає: "Я знаю се, проклята я навкіи, / бо я люблю те вмю ворогів" [6: 134]. Віра Агеєва виділила два основні вектори в ревізії християнства авторкою "Одержимої": по-перше, йдеться про відкидання рабського, антиіндивідуалістського духу цієї релігії; по-друге, важливе значення має розрізнення понять віри як феномена духовного й церкви як суспільної інституції [7: 218].

Позиція Наталени Королевої еднається з Лесиною у ставленні не до релігії, а до церкви – суспільної інституції, але тільки в тому моменті, де вона демонструє гріховні дії священників. Бо, з одного боку, Наталена Королева, на відміну від Лесі Українки, ідеалізує суть священницького існування (до речі, незалежно від конфесійної приналежності – варто згадати її "старокиївські легенди" про печерських ченців), з іншого боку, Наталена Андріанівна викриває тих Господніх слуг, хто забув про своє справжнє призначення (напр., в оповіданнях "Християнин", "Відгуки"). У випадках, коли скоєні гріхи є фатальними, герої письменниці несуть справедливе Боже покарання: наприклад, монастир, в якому поселився диявол (повість "1313"), має бути знищеним тощо. Згаданий вище елемент здорового критицизму швидше був проявом релігійної людини, зацікавленої у зміні ситуації і повному викорінюванні існуючих викривлень. Ревізія провідних християнських засад для спадщини Н. Королевої не була характерною.

Сатиричне оповідання Наталени Королевої "Християнин" переконливо показує, як байдужість пастиря й несвідоме ставлення вірних до релігійних обов'язків можуть призвести до потворних викривлень, а то й до паплюження священних обрядів. Епіграфом до твору авторка обрала Шевченкові слова: "...ми не погане, / Ми настоящі християне..." [8: 297]. Загалом для Наталени Королевої не було характерним часте звертання до української літератури як до джерела власної творчості (хіба що в кількох "старокиївських легендах", написаних за мотивами "Повісті минулих літ" та "Києво-Печерського патерика"), проте оповідання "Християнин" позначене відчутними ремінісценціями з Шевченкового "Кавказу".

Уже в мотто Наталена Королева вдало використала Кобзареві рядки для формулювання основної проблеми твору: не кожен, хто пройшов церковний обряд, має право називатися християнином. У своїй поемі Шевченко звернувся до Ісуса з риторичним питанням: "За кого ж ти розп'явся, / Христе, сине божий? / За нас добрих, чи за слово / Істини... чи, може, / Щоб ми з тебе насміялись? / Воно ж так і сталось" [8: 298].

В оповіданні "Християнин" Наталена Королева, розвиваючи тезу автора "Кавказу", змодельувала ситуацію ганебного паплюження одного з найважливіших таїнств – хрещення. Письменниця викриває наслідки формального, несвідомого ставлення до релігії, що, по суті, переростає у знуцання з неї. Контрастною є вже назва оповідання: новонавернений Пантелеймон, колишній Джеміль-Алі-Огли, виявляється не тільки не гідним християнської віри, а взагалі не здатним, як і багато його земляків, усвідомити, що саме з ним відбулося.

Авторка колоритно змальовує сцену хрещення, котра для присутніх вірних є лише необхідною прелюдією до майбутнього бенкету. Нудна ченцева проповідь на честь новонаверненого завершується словами про заблукане ягня в кошарі Всемогутнього Пастиря. Наталена Королева іронічно показує, як згадка про овечку оживила слухачів, що боролися з дрімотою, нав'язною незрозумілими та довгими молитвами. "Всі поглянули мимохіть на те місце, де був перед тим зарізаний баранець, ковтнули слину й облизалися" [2: 48]. Отже, через протиставлення діаметрально протилежного розуміння ягняти – агня Божого й водночас поживного м'яса авторка викриває й повну неспроможність священника, нездатного на спільну мову зі своєю паствою, і самих парафіян, для котрих віра є необхідною і нудною формальністю, та ще й додатковим приводом для святкування.

Урочистий бенкет закінчився жорстокою різаниною, бо "новознайдене ягня" Пантелеймон-Джеміль мало не вбив свого брата по вірі. Проте персонажа Наталени Королевої зовсім не мучать докори сумління: хлопець жалкує лише за тим, що йому, справжньому джигітові, не вдалося завершити помсту. Викликає почуття жаху й відрази кульмінаційний монолог "християнина", в якому той присягається офірувати святому Юрієві намисто з відрізаних вух Джемілевих ворогів.

Як уже вказувалося вище, сатирично трансформований авторкою образ євангельської овечки сприяє реалізації провідної думки твору. Власне, мова йде про головний прийом, що постійно так чи інакше обігрується. Романтичний прийом використовується в сатиричному творі, образ стає символом: від новозавітного агнца до побутово-натуралістичного м'яса. Таке трактування певним чином перегукується з франківським викриттям приземленої людської сутності в поемі "Мойсей": "Ті слова про обіцяний край / Для їх слуху – се казка; / М'ясо стад їх, і масло, і сир – / Се найвищя ласка" [9: 217]. Отже, романтичний прийом образу-символу переростає в дошкульно злі, гротескні варіації, і на цьому рівні Наталена Королева виступає достойною послідовницею Тараса Шевченка та Івана Франка.

Змальовані письменницею парафіяни і є справжніми заблудлими вівцями, що зреклися віри своїх предків, але так і не збагнули суті нової релігії; їхній же нездібний священик аж ніяк не вартий звання істинного духовного пастиря. З гіркою іронією у фіналі твору авторка викриває недбалого отця Амвросія, котрий переконаний у славному майбутньому нововерненого християнина. Упевнені слова пастиря спростовуються всім попереднім змістом оповідання, оця повна невідповідність між високими словами й дійсністю надає твору гротескного звучання.

Власне, в цьому творі письменниця розвиває традиції, започатковані Іваном Нечуєм-Левицьким та продовжені Лесем Мартовичем. Автор "Кайдашевої сім'ї" реалістично відтворив ознаки морального звиродніння тих представників народу, які поставили матеріальне вище духовного. З цього приводу Петро Хропко справедливо підкреслив естетичну переконливість позиції прозаїка, котрий показав, що життя людей ламається, коли вони відходять від морально-етичних засад народного життя, від тих духовних цінностей, які склалися віками в українській родині [10: 223].

Проте варто звернути увагу на ракурси зображення, якими різняться твори І. Нечуя-Левицького, Л. Мартовича та Н. Королевої. Автори "Кайдашевої сім'ї" та "Нечитальника" викривають моральне деградування через побут та владу землі над людиною, і таке трактування відповідає реаліям новостворених капіталістичних відносин. Отже, Іван Нечуй-Левицький та Лесь Мартович відтворюють звиродніння певних представників народу в соціально-політичному плані. Застосовуючи традиційні сатиричні засоби, Наталена Королева зміщує акценти. Якщо її попередники викривали моральне деградування через мікропобутові образи, то письменниця апелює до релігійної сфери. Саме такий ракурс відтворення розширює ідейне спрямування її твору до глобальних узагальнень.

В оповіданні "Християнин" виразно простежується й глибинний, філософський план. Як уже вказувалося вище, збірка "Інакший світ" була надрукована 1936 року, в непростий період європейського життя. Через три роки розпочалася найстрашніша за всю історію війна, але письменницька інтуїція Н. Королевої прозорливо відбила фатальні зміни в моралі тогочасного суспільства, що, зрештою, стало однією із передумов майбутньої трагедії. Тож аналізоване оповідання є своєрідною формою авторського протесту проти загальних процесів бездуховності та деморалізації, в цьому проявилася активна громадянська позиція літераторки.

Підтвердженням небайдужого ставлення Н. Королевої до прийдешнього всього людства стала її історико-філософська повість "1313", котра друкувалася протягом 1934 – 35 років. Белетристика однією із перших наголосила на важливій проблемі, що стане особливо актуальною в епоху науково-технічної революції, а саме: відповідальність ученого за свої відкриття. Орест Зілинський звернув увагу на глибину письменницької інтуїції, яка виявилася у вирішенні неоднозначної проблеми, пов'язаної із правом аморальної особистості розвивати науку. Дослідник зазначив, що через десять років після виходу книжки сталися події, котрі назавжди змінили світ: атомна бомба заперечила гуманну місію технічного прогресу, а в трагічних постатях Опенгеймера й Теллера повторилася з повними змінами драма її героя [11: 292]. У такий спосіб авторка повісті "1313" ще в далеких тридцятих застерігала: бездуховність та деморалізація призведуть суспільство до саморуйнації.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, маємо повне право стверджувати, що в оповіданні "Християнин" проявилася ще одна грань таланту письменниці – здатність до іронічно-саркастичного таврування найнищівших людських рис. Ядуча іронія, уїдливість свідчать про те, що хоча це й не головна стильова ознака творчої манери Наталени Королевої, але й такий дар був їй властивий. Літераторка йде за найкращими шевченківськими традиціями, віртуозно застосовуючи засоби штриха, деталі, – ті мазки, що характерні для новітньої манери письма. У кожному з творів авторка "Інакшого світу" послідовно повертається до важливої думки: без моралі, без духовності людство втратить право на існування. Немає жодних сумнівів у тому, що названа книжка Наталени Королевої потребує подальшого поглибленого студювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Дучимінська О. Між книгами / О. Дучимінська // Жіноча Доля. – 1936. – Ч. 1–2. – 7 с.
2. Королева Н. Інакший світ : екзотичні оповідання / Наталена Королева ; [передм. П. Ісаєва]. – Львів : Бібліотека "Дзвонів", 1936. – 181 с.
3. Костельник Г. Н. Королева : Без коріння і Інакший світ / Г. Костельник // Дзвони. – 1937. – № 1–2. – С. 47–54.

4. Вільде І. Незбагненне серце // Ірина Вільде / [упоряд., вступ. стаття і прим. М. А. Вальо]. – Львів : Каменяр, 1990. – С. 199–202.
5. Королева Н. Сторінка з книги / Наталена Королева // Дзвони. – 1932. – № 11. – С. 698–713.
6. Українка Леся. Зібрання творів : [у 12 т.] / Леся Українка. – К. : Наук. думка, 1976. – Т. 3. – С. 126–147.
7. Агеєва В. П. Поетеса зламу століть. Творчість Лесі Українки в постмодерній інтерпретації : [монографія] / Віра Агеєва. – [2-ге вид., стереотип.]. – К. : Либідь, 2001. – 264 с.
8. Шевченко Т. Твори : [в 5 т.] / Тарас Шевченко. – К. : Дніпро, 1978. – Т. 1. – С. 295–298.
9. Франко І. Зібрання творів : [у 50 т.] / Іван Франко. – К. : Наук. думка, 1976. – Т. 5. – С. 201–264.
10. Хропко П. Нечуй-Левицький Іван / Петро Хропко // Українська література у портретах і довідках : давня література – література XIX ст. : [довідник] / [редкол. : С. П. Денисюк, В. Г. Дончик, П. П. Кононенко та ін.]. – К. : Либідь, 2000. – С. 221–224.
11. Зілінський О. На далеких шляхах історії / Орест Зілінський // Королева Н. Сон тіні. 1313 : [романи]. – Братіслава : Словацьке педагогічне видавництво, 1966. – С. 285–292.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Duchymins'ka O. Mizh knyhamy [Among Books] / O. Duchymins'ka // Zhinocha Dolya [Feminine Destiny]. – 1936. – Ch. 1–2. – 7 s.
2. Koroleva N. Inakshyy svit : ekzotychni opovidannya [The Other World : Exotic Novels] // Natalena Koroleva ; [peredm. P. Isayeva]. – L'viv : Biblioteka "Dzvony", 1936. – 181 s.
3. Kostel'nyk G. N. Koroleva : Bez korinnya i Inakshyi svit [Koroleva : Without Roots and the Other World] / G. Kostel'nyk // Dzvony [Bells]. – 1937. – № 1–2. – S. 47–54.
4. Vil'de I. Nezbahnenne sertsya [Incomprehensible Heart] / Iryna Vil'de ; [uporyad., vstup. stattya i prym. M. A. Valyo]. – L'viv : Kamenyar, 1990. – S. 199–202.
5. Koroleva N. Storinka z knyhy [The Page from the Book] / Natalena Koroleva // Dzvony [Bells]. – 1932. – № 11. – S. 698–713.
6. Ukrainka Lesya. Zibrannya tvoriv [Ukrainka Lesya. The Collection of Works] : [u 12 t.] / Lesya Ukrainka. – K. : Nauk. dumka, 1976. – T. 3. – S. 126–147.
7. Aheyeva V. P. Poetesa zlamu stolit'. Tvorchist' Lesi Ukrainky v postmoderniy interpretatsiyi [The Poetess on the Threshold of Centuries. Lesya Ukrainka's Creative Work in the Postmodern Interpretation] : [monohrafiya] / Vira Aheyeva. – [2-he vyd., stereotyp.]. – K. : Lybid', 2001. – 264 s.
8. Shevchenko T. Tvory [Works] : [v 5 t.] / Taras Shevchenko. – K. : Dnipro, 1978. – T. 1. – S. 295–298.
9. Franko I. Zibrannya tvoriv [The Collection of Works] : [u 50 t.] / Ivan Franko. – K. : Nauk. dumka, 1976. – T. 5. – S. 201–264.
10. Hropko P. Nechuy-Levytskyi Ivan [Nechuy-Levytskyi Ivan] / Petro Hropko // Ukrain'ska literatura u portretakh i dovidkakh : davnya literatura – literatura XIX st. [Ukrainian Literature in the Portraits and Manuals : the Ancient Literature – the Literature of the XIX Century] : [dovidnyk] / [redkol. : S. P. Denysyuk, V. G. Donchik, P. P. Kononenko ta in.]. – K. : Lybid', 2000. – S. 221–224.
11. Zilyns'kyi O. Na dalekykh shlyakhakh istoriyi [On the Far Ways of History] / Orest Zilyns'kyi // Koroleva N. Son i tyni. 1313 [Koroleva N. Dream and shadows. 1313] : [romany]. – Bratislava : Slovats'ke pedahohichne nakladatel'stvo, 1966. – S. 285–292.

Матеріал надійшов до редакції 12.01. 2015 р.

Голубовская И. В. "...Мы настоящие христиане..." (Наталена Королева против деморализации общества).

Предмет анализа статьи – рассказ "Христианин" Наталены Королевой с точки зрения реализации в нем авторских взглядов на истинную сущность христианства, а также на роль пастырства в жизни верующих. В результате анализа указанного произведения выяснено, что Наталена Королева, мастерски используя разнообразные стилистические средства, углубляет идейное содержание и эмоциональный план рассказа; на примере деградации отдельной христианской общины писательнице удалось воспроизвести значимые тенденции в жизни человечества.

Ключевые слова: проза христианско-морализаторской направленности, идейно-тематическое новаторство, многообразие художественных средств.

Holubovska I. V. "...We are the Real Christians..." (Natalena Koroleva is against the Society's Demoralization).

The article is dedicated to the analysis of the story "Christian" by Natalena Koroleva from the point of view of implementation of the author's opinion on the true essence of Christianity and the role of clergy in the believers' life. Natalena Koroleva makes her readers think over the sense of the human existence and calls them to return to eternal human values. The study of the short story "Christian" is based on the analysis of the important ethic and religious items realization. The ways and means of the personages' characterization and the creation of the

special artistic world are also revealed. The title of the collection "The Other World" is not accidental; the different world is the manifestation of being present in the world beyond and at the same time in the people's life with peculiar customs, traditions and beliefs. The results of the analysis of this work show that Natalena Koroleva deepens the main idea and the story's emotional aspect by the efficient use of various stylistic devices. The writer manages to show important tendencies in the life of humanity by describing the degradation of a particular Christian community. Three years before the beginning of World War II Natalena Koroleva showed that the lack of spirituality and demoralization would lead the society to the self-destruction. At this level the writer inventively develops the traditions of Taras Shevchenko, Ivan Franko, Ivan Nechuy-Levytsky and Lesya Ukrainka. One more trait of the writer's talent, the ability of ironic and sarcastic stamping of dishonorable people's morals, was successfully depicted in the story "Christian". Not considering the bitter irony and obtrusiveness of her favourite stylistic devices, Natalena Koroleva skillfully employs them to create the sarcastic effect. The author follows the best Shevchenko's traditions of using the means of the masterly detailed characterization. In her collection "The Other World" the writer consistently highlights the important thought that humanity will lose the right to exist without morality and spirituality.

Key words: *Christian moralizing prose, ideological thematic innovation, diversity of expressive means.*